

Karen Armstrong: “Onze wereld gaat niet overleven als we zo doorgaan”

Karen

Armstrong Beeld door: Timothy Allen

Karen Armstrong is begin september weer in Nederland, dit keer om een [eredoctoraat te ontvangen](#) uit handen van Manuela Kalsky, hoogleraar op de Edward Schillebeeckx-leerstoel voor theologie en samenleving aan de VU. “Nederland is altijd goed voor mij geweest,” zegt Armstrong. “Jullie begrijpen religie.” Nieuw Wij sprak met haar over de actuele religieuze en maatschappelijke ontwikkelingen in de wereld.

Armstrong, geboren in 1944, is beroemd geworden met haar lijvige boeken over de geschiedenis van godsdiensten en over kwesties van religie en geweld, zoals [In naam van God](#). Ze is een veelgevraagd spreker en reist de wereld rond met haar lezingen en colleges. Armstrong initieerde de [Charter for Compassion](#), [Handvest voor Compassie](#), waarover ze graag en enthousiast vertelt.

Wat betekent het voor u om een eredoctoraat te krijgen?

Armstrong: “Het is een grote eer om bevestiging te krijgen voor je werk. Voor mij in het bijzonder, want toen ik wilde promoveren als jonge vrouw in Oxford is dat mislukt. Het was een schandaal destijds en ik dacht dat het gedaan was met mijn universitaire leven. Het is een lang en vreselijk verhaal. Als je een dissertatie weigert, als examinerator, moet je een gedetailleerde uitleg geven waarom die niet goed genoeg is.

Deze examinerator schreef maar vier regeltjes: ik was best een slim meisje maar dit essay was niet geschikt als dissertatie. De faculteit van de universiteit in Oxford was woedend en hij mocht nooit meer examineren. Maar toen moesten ze nog beslissen wat ze met mij gingen doen en daar hebben ze vijf maanden over gepraat. Sommige mensen stonden aan mijn kant, maar uiteindelijk besloten ze dat het niet over kon, omdat dat de heiligheid van het promoveren in Oxford zou aantasten.

Dit was in de jaren zeventig en ik vond het vreselijk. Maar weet je, eigenlijk was het goed. Want ik heb nu een veel interessanter leven buiten de universiteit. Als ik gepromoveerd was zou ik hoogleraar Engelse literatuur geworden zijn. Wat ik nu doe is nuttiger. Dus ik zeg vaak tegen

studenten: als je niet krijgt wat je wilt, komt dat misschien doordat het leven je een duwtje geeft in een andere richting.”

Ik kan me ook voorstellen dat u een binnenpretje heeft?

“Ik moet er wel een beetje om lachen, ja.”

Er is enige bezorgdheid of theologie er nog wel toe doet. Wat vindt u?

“Zeker. Hier in Noord-Europa beginnen we langzamerhand erg ouderwets te worden in onze seculariteit. De rest van de wereld wordt alleen maar religieuzer. Zeker in de VS, het meest religieuze land ter wereld na India. We zien religie tegenwoordig voortdurend in het nieuws. Engeland is meer seculier dan Nederland – jullie zijn nogal religieus, terwijl Engeland waarschijnlijk een van de slechtste afzetgebieden is voor mijn boeken. In Nederland verkoop ik de meeste boeken na de VS.”

Een jonge Karen Armstrong Beeld door: Jerry Bauer

Hebt u enig idee hoe dat komt?

“Nee, ik weet het niet. Maar Nederland is altijd goed voor mij geweest. Misschien dat Nederlanders, althans sommige, niet meer aan godsdienst willen doen, maar het wel veel beter begrijpen dan de Engelsen. Mijn familie komt oorspronkelijk uit Ierland en dat is een heel andere cultuur.

In elk geval is religie een belangrijke kracht in de wereld, zeker ten zuiden van de evenaar. Dus als je hooghartig zegt dat religie iets van het verleden is, stop je je kop in het zand en zie je niet wat er gaande is. Natuurlijk is niet alles aan religie goed. Religie is lastig om goed uit te voeren – het is een vorm van kunst, denk ik. Niet iedereen maakt mooie kunst.

Over de islam wordt op het moment een hoop enorme onzin uitgekraamd. Ik schaam me gewoon voor de dingen die gezegd worden, zeker als je kennis bezit over de islam . We moeten dat rechtzetten.”

Wat is bijvoorbeeld onzin?

“Dat het een inherent gewelddadige religie zou zijn. Dat is absoluut niet het geval. Het heeft een veel betere staat van dienst wat tolerantie betreft dan het westerse christendom. Veel beter. De Koran is een pluralistisch boek; het zegt dat alle juist geleide godsdienst van God komt. Dat vind je niet in de Bijbel.

Wat er helaas gebeurd is, is dat Saudi-Arabië de afgelopen dertig of veertig jaar zijn gigantische rijkdom, en de internationale steun die het kreeg, heeft misbruikt – Saudi-Arabië krijgt enorm veel steun van het Westen.”

Islam is geen gewelddadige religie. Het heeft een veel betere staat van dienst wat tolerantie betreft dan het westerse christendom. Veel beter.

Karen Armstrong [Tweet dit](#)

Vanwege de olie?

“Vanwege de olie. En het heeft zijn welvaart gebruikt om een extreem bekrompen, rare vorm van islam aan de rest van de wereld op te dringen, met rampzalige gevolgen. Westerse landen, Engeland voorop, geven enorme hoeveelheden hulp en wapens aan Saudi-Arabië. Dus wij steunen dit extremisme. En het is ook gedeeltelijk onze schepping – onze koloniale politiek heeft zeker bijgedragen aan het radicaliseren van sommige delen van de islam. Maar niet alle.

We hebben het op dit moment veel over Pakistan en India, omdat het de zeventigste verjaardag is van deze landen. Maar we praten lang niet genoeg over de rol van Engeland hierin. De [opdeling van India](#) was een totale ramp. Een miljoen mensen werd gedood terwijl ze probeerden te emigreren en zeven miljoen mensen raakten ontheemd. Een absolute catastrofe. Net zoals het lot van de [Palestijnen](#); dat heeft ook meegeholpen om moslims te radicaliseren. Een enorm onrecht. Deze factoren moeten we kennen, en niet alleen maar roepen ‘Oh oh, wat een slechte godsdienst’, terwijl we er niets vanaf weten.

Als ik in Pakistan kom, wat geldt als een ‘radicaal’ land, dan geef ik lezingen voor overvolle zalen. En mijn gastheren zeggen altijd: ‘Wees maar niet beleefd, vertel ons gewoon wat we fout doen.’ Ze zijn dol op me daar. Zouden wij een Pakistaanse vrouw uitnodigen in ons land en haar specifiek vragen om kritiek te leveren op het christendom of de democratie?

Dus ik walg van die arrogante onzin over godsdienst. Dat komt alleen maar voort uit domheid en een immense bevoorrechting. Wij leven gigantisch geprivilegieerde levens vergeleken bij de overgrote meerderheid van moslims. Er zijn bijvoorbeeld ook heel veel meer moslims gedood door IS.”

Beeld door: De Bezige Bij

U voert u de strijd tegen deze domheid met uw boeken en lezingen. Is de wetenschap niet te ingewikkeld voor het publieke debat?

“Ik probeer het toegankelijk te maken voor mensen buiten de universiteit. Ik bewonder wetenschappelijke boeken, ik lees ze de hele tijd, maar makkelijk zijn ze niet. Een dissertatie is ook niet bedoeld om leesbaar te zijn. En toch moet de informatie een groter publiek bereiken.

Na 9/11 sprak ik met veel mensen in Amerika over de islam, en er waren wetenschappers van Harvard en andere universiteiten die veel weten over islamisering, en die ook probeerden om de feiten naar buiten te brengen. Maar het lukte niet omdat ze vastzaten in het typisch academische denken: ‘dit kun je toch niet honderd procent stellen, want aan de ene kant heb je ook dit en aan de andere kant dat...’ en aan het eind weet niemand wat hij nou moet geloven. Zo zijn ze getraind, wetenschappers. Ik ben autodidact in deze onderwerpen dus ik praat niet in dat jargon.”

Durft u ook boude stellingen te poneren?

“Ja, maar wel geïnformeerde stellingen. De Saudi’s houden niet van me, maar er zijn moslims die me verteld hebben dat zij konden terugkeren naar de islam dankzij mijn boeken. Ik heb het over de realiteit van de islam. We hebben het lang niet genoeg over de onrechtvaardigheid van Saudi-Arabië.”

Is het niet riskant om zoiets te zeggen?

“Ik heb geen plannen om er heen te gaan.”

Maar terroristen opereren toch ook in uw land?

“Die terroristen zijn geen Saudi’s. Saudi’s steunen een hoop van die bewegingen maar ze zijn er ook het doelwit van. En een hoop mensen die aanslagen plegen weten niets van de islam. Je hebt vast

wel [het beroemde verhaal gehoord](#) van de twee jongemannen die een paar jaar geleden Engeland verlieten om zich aan te sluiten bij de jihad in Syrië, en die via Amazon.com een boek hadden besteld *Islam voor dummies*.

De Saudi's houden niet van me, maar er zijn moslims die me verteld hebben dat zij konden terugkeren naar de islam dankzij mijn boeken.

Karen Armstrong [Tweet dit](#)

Er is een forensisch psychiater geweest, een voormalige CIA-functionaris, zeker geen liberaal watje zoals ik, die alle mensen in Guantanamo heeft geïnterviewd die betrokken waren bij de 9/11 aanslagen. Hij ontdekte dat maar 20 procent van hen een normale islamitische opvoeding had gehad. De andere 80 procent waren ofwel nieuwe bekeerlingen, die vrijwel niets wisten of autodidact waren, of ze praktiseerden de godsdienst niet toen ze zich aansloten bij de beweging.”

Wat is het dan dat ze zoeken?

“Er is een heleboel opgekropte woede en frustratie, wat we trouwens niet alleen in de islamistische beweging zien. Kijk maar naar de [recente rellen in Amerika](#). Een gigantische kloof opent zich. Ik weet niet hoe dat in Nederland is, maar het is zeker zo in Engeland. Je zag het in de [Brexit-stemming](#): dit is een verdeeld land. In geprivilegieerde gebieden zoals Londen stemden de mensen voor de EU. En de verwaarloosde delen van het land stemden voor de Brexit.

We hadden die verschrikkelijke ramp in Londen, de [brand in het flatgebouw](#) – dat heeft veel frustratie en woede veroorzaakt. Want twee straten verderop, in Chelsea, zou het nooit gebeurd zijn; daar zijn de mensen rijk. Dit waren mensen op de bodem van de maatschappij en de meesten waren moslims, in afschuwelijke omstandigheden – en er kwam ook geen hulp van de lokale overheden. Buurtbewoners hielpen, allerlei soorten bewoners, maar niet het district en niet de regering. Dat heeft enorm veel verontwaardiging veroorzaakt.

Dus er broeit een hoop boosheid. En dan gaan sommige van die boze jonge mannen in een auto zitten en ze rammen erop los. Veel van die aanslagplegers hebben natuurlijk psychische stoornissen.

Beeld door: Wikimedia

In juni was er een man die met een auto inreed op mensen die net uit de moskee kwamen tijdens het einde van de Ramadan. Er was een dode en een aantal gewonden – het gebeurde drie kilometer van mijn huis, in Finnsbury Park. De imam daar [nam de dader in bescherming](#) tegen de moslim menigte die hem wilde aanvallen. Hij verdedigde de dader. Over dat soort dingen moeten we meer horen.

In Londen hebben we een moslim burgemeester, [Sadiq Khan](#), die briljant heeft opgetreden op dit gebied. Hij is zo boos geworden over de manier waarop zijn godsdienst wordt misbruikt. Na de terreuraanslagen heeft hij een grote treurmars georganiseerd in [Trafalgar Square](#).”

Compassie is dus het antwoord, en daarom bent u begonnen met het *Handvest voor Compassie*. Hoe ging dat precies en hoe gaat het ermee?

“Ik was er ziek van hoe religieuze leiders alleen maar hamerden op wat er verkeerd was, of seksuele praktijken afkeurden, of het homohuwelijk, allemaal volstrekt onbelangrijke zaken. Terwijl elke grote wereldreligie zijn eigen versie heeft ontworpen van de Gouden Regel: behandel anderen nooit zoals je zelf ook niet behandeld zou willen worden.

Als we er niet voor zorgen dat alle volkeren, wie het ook zijn, of we ze nou aardig vinden of niet, behandeld worden zoals wij zelf behandeld willen worden, zal de wereld geen leefbare plek zijn. Dit is alleen maar steeds duidelijker geworden sinds 2008, toen ik een prijs kreeg van TED.

Zij hebben toen een panel samengesteld van religieuze denkers en activisten in zes tradities, christendom, jodendom, islam, confucianisme, hindoeïsme en boeddhisme. We hebben een Handvest gecreëerd en mensen zijn het gaan uitvoeren.

Elke grote wereldreligie heeft zijn eigen versie van de Gouden Regel: behandel anderen nooit zoals je zelf ook niet behandeld zou willen worden.

Karen Armstrong [Tweet dit](#)

Het beste wat eruit voortgekomen is, is de stedencampagne, waarbij burgemeesters het Handvest ondertekenen. Ze moeten wel een praktisch actieplan hebben, en gaan doen wat hun stad nodig heeft. Sommige steden zijn er beter in dan andere. We mikken op duizend steden wereldwijd.”

Hoeveel steden zijn er nu?

“Het aantal wisselt, maar ik denk dat we op dit moment vijftig goede steden hebben. Er zijn er meer, maar sommige daarvan zitten er alleen maar in voor de schone schijn. We hebben een team gevormd in Louisville, Kentucky, een van de steden waar de burgemeester het Handvest ondertekende. Hij doet fantastisch werk; hij heeft bijvoorbeeld een Holiday Inn gekocht en die [ter beschikking gesteld aan de daklozen](#). Dus niemand hoeft meer buiten te slapen in Louisville. En hij heeft een buddy-systeem opgezet waarin oudere mensen een oogje houden op moeilijke jongeren en ze in toom houden. Dat team in Louisville gaat de hele stedencampagne leiden en monitoren.

De beste stad is Karachi, volgens een onafhankelijke controleur. Een jonge man daar heeft een [netwerk opgezet van scholen](#) voor compassie, om de leiders van morgen te trainen. En hij heeft een team van onderwijskundigen bijeengebracht die compassie hebben ingezet op kernpunten van het lesprogramma. Op dit moment gaan 5.000 kinderen door dit lesprogramma maar hij is vastbesloten dat het er tegen 2030 een miljoen zullen zijn.

Iedere school die zich daarbij aansluit, moet om de drie maanden twee leraren sturen naar een weekendtraining waar ze leren over het ideaal van compassie. En ze houden bijvoorbeeld compassie-exposities in de stad. Ze hebben ook lijntjes gelegd naar scholen in arme streken. Want er is een enorm verschil tussen arm en rijk in Pakistan.

In feite waren het schoolkinderen die de burgemeester van Karachi hebben gevraagd om het Handvest te ondertekenen.

‘School van

compassie’ in Karachi, Pakistan. Beeld door: [Charter for Compassion](#)

In het bedrijfsleven is ook veel belangstelling voor compassie. De mensen die zich hebben opgeworpen om mij te helpen waren geen religieuze leiders maar zakenmensen. Ze zeiden dat ze hadden gezien hoe hebzucht en kwaadaardigheid de financiële crisis in 2008 veroorzaakten en hoe slecht dat was voor bedrijven. Compassie-ethiek waarbij je jezelf in de positie van de ander verplaatst, is de enige manier om vooruitgang te boeken.

Mensen vragen me: ‘Maar doen die zakenmensen het niet alleen maar voor de winst?’ Dan zeg ik: wat kan mij dat schelen! Laat iedereen op zijn eigen manier compassie bedrijven. Van mij mag je ook urenlang mediteren tot je een zuivere geest hebt.

In Karachi is er een project rond compassie op de weg. Autorijden in Karachi is erg griezelig en gevaarlijk. Compassievol autorijden betekent dat je ook denkt aan de anderen op de weg. Dat is een praktische manier om compassie toe te passen en mensen in het hart te raken: hoe zou ik dit vinden als het mij overkwam?”

Zakenmensen kijken meer naar de lange termijn, kennelijk?

“Seattle was een van de eerste steden die zichzelf uitriep tot compassievolle stad. En een van de mensen die ik daar ontmoette, was Howard Schultz, die de baas was van Starbucks. Hij zei eerst: ‘Ga toch weg met die onzin.’ Maar het jaar erna zat hij naast me op het toneel. Hij vertelde me een mooi verhaal. Zijn vader was kruidenier. Soms zag hij dat zijn vader zomaar aardbeien of bananen in het mandje van een klant legde. Hij vroeg waarom en de vader zei: ‘Kijk, ik ken deze mensen, ze houden van aardbeien en bananen dus als ze die niet kopen, is er iets mis.’ Natuurlijk is dat goed voor je winkel, want zulke mensen komen dan terug.

In het bedrijfsleven is ook veel belangstelling voor compassie. De mensen die mij willen helpen waren geen religieuze leiders maar zakenmensen.

Karen Armstrong [Tweet dit](#)

Ik spreek veel met zakenmensen. De verbijsterende hebzucht die er op dit moment zeker ook is, komt niet voort uit rationeel denken. Want het enige resultaat ervan kan zijn wat er in 2008 gebeurde.

In Pakistan is een jonge ondernemer die mijn boek *Twelve Steps into a Compassionate Life* (in het Nederlands getiteld *Compassie*) vertaald heeft in bedrijfsethiek. Hij geeft er cursussen in en lezingen over en hij is een veelgevraagd spreker.”

Dus religie is wel belangrijk in de wereld, maar we moeten het eigenlijk van het bedrijfsleven hebben?

“Nee, ik vertel je alleen wat mij is overkomen. Het is niet een algemeen principe. Het is mijn persoonlijke ervaring. Van regeringen verwacht ik sowieso niet veel. Die man in Pakistan van de compassiescholen heeft ook het India-Pakistan CEO Forum opgericht. Topmanagers uit de twee landen zeggen: ‘Onze regeringen gaan nooit vrede sluiten tussen onze landen; wij gaan iets doen, als leiders van de economie waarop die regeringen draaien.’ Ze komen regelmatig samen en zijn een campagne gestart met de naam [Aman Ki Asha](#), wat half Hindi is en half Urdu. Ze willen de media inzetten om het imago van elkaars land te verbeteren.”

De media spelen bij ons vaak een dubieuze rol, is het niet? Hoe kunnen we dat veranderen?

“Ja, ik ben het daar zeer mee eens. Media dragen een enorme verantwoordelijkheid, maar hoe je daar iets aan kunt doen? Ik weet het niet. Ik spreek wel graag met mediamensen. Ik vind dat we niet genoeg horen over anderen die lijden. Na de aanslagen in Londen en Parijs was ik verbijsterd. Ja, dat was vreselijk, echt vreselijk. Maar vier dagen voor de aanslag in Parijs, in november 2015, waren er [44 Libanese burgers gedood](#) door een IS zelfmoordterrorist. En dat kwam bij ons niet in de

media. Er werd enorm veel gedaan aan de Parijse moorden en niets aan Libanon. Dus de Libanezen zeggen: wij zijn kennelijk niet belangrijk voor die mensen.”

Wereldleiders in

Parijs na Charlie Hebdo Beeld door: Flickr

“Een paar dagen na het bloedbad bij *Charlie Hebdo* heeft [Boko Haram 2.000 Nigeriaanse burgers vermoord](#); mannen, vrouwen, kinderen en ouderen. Dat kwam piepklein in de krant; alles draaide om Parijs. En dan had je nog dat walgelijke tafereel, in mijn ogen, van de [politici die marcheerden](#) voor vrijheid en vrijheid van meningsuiting in Parijs. Veel van die politici, onder wie mijn eigen minister-president, kwamen uit landen die al tientallen jaren, en in het geval van Engeland al meer dan een eeuw, regimes steunen in moslimlanden die hun burgers geen enkele vrijheid van meningsuiting geven, zoals Saudi-Arabië.

Vlak na de aanslag op *Charlie Hebdo* ging ik spreken in Jordanië. Er was een besloten bijeenkomst met diplomaten, de koninklijke familie en staatslieden. Zij waren geen zootje radicale heethoofden. Een oude man, die nog had meegewerkt aan de vredesovereenkomst tussen Jordanië en Israël, zei: ‘Het Westen is zijn menselijkheid kwijtgeraakt. Ze geven daar alleen maar om hun eigen doden.’”

En om hun eigen geld?

“Die mensen zien dat. Zij zien dat we nooit hebben gepraat over de duizenden burgers, mannen, vrouwen en kinderen, die in de Irak oorlog stierven, gewoon omdat ze op het verkeerde moment op de verkeerde plek waren. Het was een walgelijke oorlog die sowieso nooit had mogen worden gevoerd. Maar wij betoonden eer aan onze eigen soldaten die omkwamen. Maar we hadden ook eer moeten betonen aan de mensen die stierven omdat ze alleen maar in de vuurlinie terechtkwamen.

En zij zien dat. Ik was bij een ronde-tafel-lunch in het Brits Museum met Prins Hassan van Jordanië. Ik zei dat er geen publieke verontwaardiging was geweest over de onacceptabele aantallen doden onder de Irakese burgerij. Hij stak zijn hand uit naar mij en zijn ogen waren vol tranen.

Dat moeten de media doen, dat kunnen ze doen: elke dag melden hoeveel mensen er zijn omgekomen in Irak.”

De theorie van botsende beschavingen (Islamitische vs Westerse) is allang achterhaald. Er is een botsing veroorzaakt door slechte politiek.

Karen Armstrong [Tweet dit](#)

Is dit deel van de botsing tussen beschavingen?

“Er zijn geen beschavingen die lijnrecht tegenover elkaar staan. [Die theorie](#) is allang achterhaald. Dit is een botsing die veroorzaakt wordt door slechte politiek in het verleden, als een soort karma dat ons nu komt achtervolgen. We hebben slechte daden gezaaid.

Ik zeg ‘wij’, maar ook Nederland was een koloniale macht. Wij Engelsen dragen een enorme verantwoordelijkheid voor de problemen van vandaag. En daar denken we nooit over na.”

Hebben we niet ook zelfcompassie nodig?

“Ik heb een nachtmerrieachtig visioen van het Handvest waarbij een kamer vol mensjes medelijden met zichzelf zit te hebben en zichzelf zit te vergeven en zelfcompassie zit te hebben. Daar word ik misselijk van. Want in feite leven de mensen in Seattle en Rotterdam als God in Frankrijk vergeleken bij de overgrote meerderheid van de mensen in de wereld. Een uiterst geprivilegieerd leven.

Zelfcompassie is nummer drie van mijn twaalf stappen. Je mag daar niet stoppen.”

Toch lijkt het me een belangrijke stap, want als je je schuldig voelt, ga je dat ook projecteren op anderen, toch?

“Ja, daar ben ik me van bewust. Maar mensen vragen me vaak hoe een compassievolle stad eruit zou zien en dan zeg ik: dat is een oncomfortabele stad. Geen paradijsje waar iedereen met bloemen strooit en zich lekker voelt. De profeet Mohammed heeft gezegd: ‘Niemand van u kan een goede moslim zijn, die kan slapen als hij weet dat een ander honger heeft.’

We moeten dus de kennis wille hebben over wat nu bijvoorbeeld in Sierra Leone gebeurt, waar er [vreselijke overstromingen zijn](#) terwijl ze net de ebolacrisis hebben gehad en die verschrikkelijke oorlog. Dat zijn de armste mensen op aarde en ons hart zou gebroken moeten zijn om hen. De migranten die sterven, bijna elke dag, in hun poging om Europa of Engeland te bereiken, die uit onvoorstelbare ellende komen en vaak ellende die wij hebben helpen creëren... Daar moeten we ons oncomfortabel over voelen.

Ik zie compassie als een zandkorrel in een oester die een parel maakt. Het moet irriteren. Maar wij worden overstelpt met beelden van lijden, zoals nooit eerder gebeurd is. Avond aan avond komen die beelden op onze televisieschermen voorbij en soms staan we op om een borrel in te schenken en doen we er verder niets aan. We zouden het moeten gebruiken als een spirituele kans om verstoord te worden.”

Is het niet beter voor gevoelige mensen om zich te beschermen tegen een overdaad aan tragische beelden?

“Er zijn niet zoveel mensen die dat stadium hebben bereikt. Ik bedoel niet dat we in katzwijn moeten vallen van medelijden: ‘Ooh, die arme mensen...’ want dat gaat ook alleen maar over jezelf: kijk mij eens gevoelig zijn. Daar heb ik niets mee. Probeer iets praktisch te doen.

Wat we bijvoorbeeld zouden kunnen doen, en dit is wat ik wil zien gebeuren in de steden, is: zodra we horen over een ramp zoals in Sierra Leone kunnen we bloemen brengen naar een plek in de stad om ons eraan te herinneren. Zodat mensen het zien en eraan denken.

De mensen die de [Gouden Regel](#) opstelden, zoals Jezus, Confucius en de wijzen van de Upanishads, zeiden allemaal dat je je goedheid niet moet beperken tot je eigen groep. Je moet compassie hebben voor iedereen. Heb uw vijand lief, zei Jezus.”

Vindt u een ceremonie met bloemen een praktische maatregel?

“Daardoor denken mensen eraan; het is een begin. Maar het is niet genoeg. Want in feite gaat onze wereld niet overleven als we zo doorgaan.”